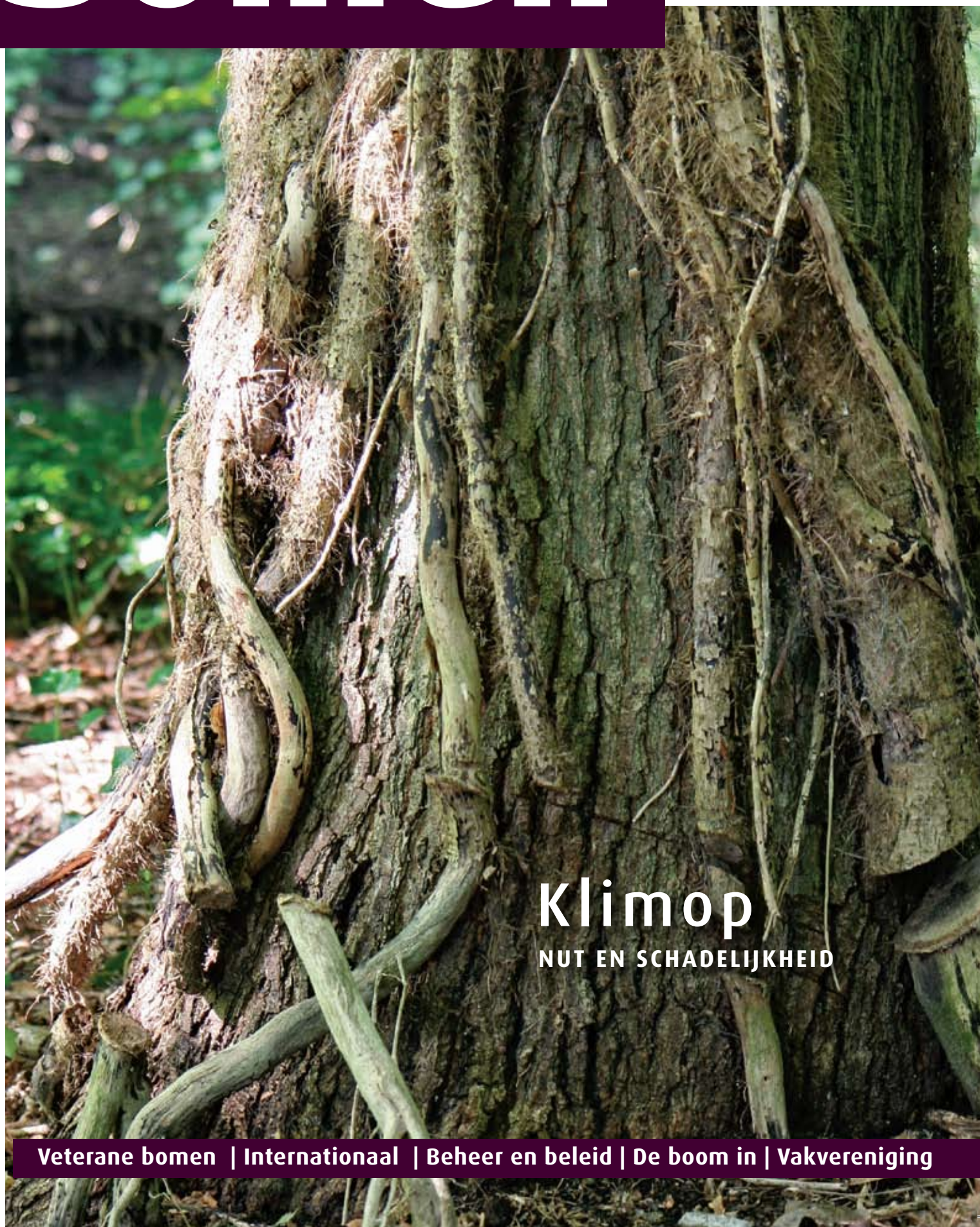

HÉT VAKBLAD VOOR DE BOOMVERZORGING

2008 | nummer 6

Bomen

Klimop
NUT EN SCHADELIJKHEID

Veterane bomen | Internationaal | Beheer en beleid | De boom in | Vakvereniging

boomverzorging • boomtechnisch advies • ziekte/plaagbestrijding • leiboomkwekerij

Beerseweg 50 5451 NR Mill
0485 455 557
www.kuppen-bomen.nl
info@kuppen-bomen.nl

Aanplant met leiconstructie en groeigarantie

boomverzorging

boomtechnisch advies

ziekte/plaagbestrijding

leiboomkwekerij

Specialist in

- Klimmateriaal
- Splitswerk op maat
  - Advies & ondersteuning
  - Keuring

www.climberscorner.nl

Nieuw!

treeMOTION

by treemagineers

Ontworpen door
zesvoudig wereldkampioen
Bernd Strasser

Ontwikkeld door Treemagineers

Climbers Corner

www.climberscorner.nl

Tijmstraat 44 • 3551 GL Utrecht • Tel. +31(0)30 - 29 38 101
info@climberscorner.nl

NU
te koop
bij

Climbers Corner
www.climberscorner.nl

**Revolutionair
design!!**

Colofon

Bomen is een uitgave van de Kring Praktiserende Boomverzorgers in nauwe samenwerking met de Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners, vakgroep Boomverzorging. Verder werken mee Wageningen UR, Alterra en Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (Lisse), Hogeschool Van Hall-Larenstein, Innovatie en Praktijkcentrum Groene Ruimte en de Nederlandse Vereniging van Taxateurs van Bomen.

Bomen wordt vier maal per jaar gratis aan de leden van de Kring Praktiserende Boomverzorgers toegestuurd. Een abonnement op het blad is mogelijk door €40,- over te maken op gironummer 3836770 ten gunste van de Kring Praktiserende Boomverzorgers in Arnhem.

Aan dit nummer werkten mee

- Els Couenberg, *Natura Ingenium, Amsterdam*
- Marc Custers, *VHG, Houten*
- Marjan van Elsland, *Ede*
- Wolter Kok, *Wolter Kok boomonderzoek, Houten*
- Jitze Kopinga, *Alterra, Wageningen*
- Harold Schoenmakers, *Ander(s) Boomtechnisch Advies, Dieren*
- Henk Slootjes, *Henk Slootjes Boomverzorging, Markelo*

Advertentie-exploitatie

Hans Kaljee Kathoek 9, 1633 GB Avenhorn
tel. 0229 – 544 681
hans.kaljee@planet.nl

Kopij

Kopij kan worden gestuurd naar bomen@tekstsupport.nl, t.a.v. Frank van Driel

Eindredactie Tekst/Support, Amsterdam

Redactieleden Frank van Driel, Hans Kaljee, Wolter Kok, Henry Kuppen, Annemiek van Loon en Harold Schoenmakers

Grafische vormgeving A-Kwadraat, Utrecht

Druk Anraad, Nieuwegein

Foto cover Hans Kaljee

KPB

De KPB, Kring Praktiserende Boomverzorgers, heeft tot doel de kwaliteit van boomverzorging te vergroten door het opbouwen en overdragen van kennis en ervaring zonder commerciële belangen. Lidmaatschap van de KPB kost €40,-, een internationaal KPB-ISA lidmaatschap kost €132,- en een internationaal studentenlidmaatschap kost €50,-.

U kunt zich als lid aanmelden bij: Els Couenberg, J.F. Berghoefplantsoen 11, 1064 DE Amsterdam, fax 020 – 411 87 59, kpb.isa@dutch.nl, www.kpb-isa.nl

Bestuur KPB

- Marc Meijer, *voorzitter*
- Gerben Houweling, *penningmeester*
- Els Couenberg, *secretaris*
- Hans Kaljee, *coördinatie en redactie vakblad*

VHG

De Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners, vakgroep Boomverzorging, is medefinancier van het vakblad en levert in elk nummer een inhoudelijke bijdrage. De vakgroep Boomverzorging richt zich op de belangenbehartiging van alle professionele boomverzorgende bedrijven en op de bevordering van het vakgebied boomverzorging in de ruimste zin. Een uitgebreide versie van het vakgroepplan Boomverzorging 2007 is beschikbaar via:

www.vhg.org > voor leden > vereniging > vakgroepen
Voor meer informatie kunt u contact opnemen met vakgroepsecretaris Marc Custers, tel. 030 – 659 56 50, m.custers@vhg.org.

Bestuur VHG, vakgroep Boomverzorging

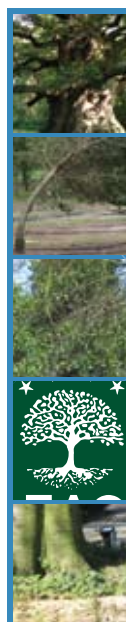
- Remco Valk, *voorzitter*
- Rogier van Dijk, *vicevoorzitter en portefeuille onderwijs*
- Pieter-Jan de Winter, *penningmeester en portefeuille financiën*
- Henry Kuppen, *portefeuille communicatie*
- Eddie Bouwmeester, *portefeuille veiligheid*

Harold Hakt

‘Schoenmakers, blij bij je leest!’ galmt het door het klaslokaal. Blijkbaar zit ik weer iets te opvallend naar de boomklever buiten te gapen. Menigmaal heeft een leraar mij op school terug naar mijn leest moeten sleuren. Sindsdien weet ik dan ook dat ik alleen die dingen moet doen waar ik voor ben en word opgeleid, en niets anders!

Hoe vaak krijgen wij als boomverzorgers en -onderzoekers niet een kletsverhaal te horen over snoeien, verplanten, afbreken of omwaaien van bomen? Iedereen die per ongeluk wel eens tegen een boom aangefietst of gereden is, noemt zich maar boomexpert. En het zijn niet alleen maar wegenbouwers, rioolleggers, sleuvengravers en dat soort volk. Nee hoor, die groengevingerde hoveniers, dat zijn vaak de ergsten! Zo, dat ze dat maar weten. Ze weten ongetwijfeld veel van geraniums, knolbegonia's, grasmatten, vijverfolie en Chinees hardsteen, maar van bomen? Nee, dat is echt een letterlijk maatje te groot voor ze.

Zo zijn ze de mening toegedaan dat je ongebreideld onder de kroon van een boom kunt bouwen, graven, hakken enzovoorts. Als je dan daarna maar wel wat humus neergooit en alles rijkelijk besprenkelt met (wij)water. Dan ‘wird alles wieder recht kommen’. Nou ik zou liever zeggen: ‘Ich habe es (niemals) gewusst!’ Welke halve gare... ramt nu een terras met elektriciteitskabels onder en door de beworteling van een zware eik? Hopelijk zal dit leiden tot ‘zaak-Slootjes Twee’. Maar in ieder geval zeg ik het mijn leraar na: ‘Hovenier, blij bij je schop’.

Redactioneel

Veteranen in Engeland	4
Europees ISA-congres in Turijn	8
Klimop 1: nut en schadelijkheid	12
Duur terras	16
Timewarp naar het Barbiewerpen	18
VHG: nieuws van de ledenbijeenkomst	20

Rubrieken

Harold hakt	3
Van 't vat	19
Agenda	23
Nieuws	23

Sinds 2003 gaan KPB-leden en andere bomenvakmensen op 'expertreis' naar Engeland met Jeroen Heindijk. Doel: boomveteranen bestuderen. Resultaat: meer kennis van de reacties op bijvoorbeeld ouderdom, schimmels, storm en menselijk handelen. In mei van dit jaar trokken negen mensen in vijf dagen rond Londen, op zoek naar de oudste en dikste veteranen. In september gingen 14 vakbroeders naar de provincie Kent, waar op korte afstand van elkaar veel bekende kampioenen staan. Hierna een kleine greep uit de bezochte bomen en bossen. Dit artikel is het derde en laatste in onze reeks over veterane bomen.

MARJAN VAN ELSLAND

Foto: Marjan van Elsland

Veterane bomen

Veteranen in Engeland

We zijn in Nederland lang huiverig geweest voor oude bomen die over hun hoogtepunt zijn en beginnen af te takelen. Maar we komen er nu achter, dat ze niet altijd zo gevaarlijk zijn als we dachten. Hun betekenis voor natuur en landschap is groot. Dus willen we als vakmensen meer van deze zogenaamde boomveteranen weten, om eigenaren beter van advies te kunnen dienen. Maar waar in Nederland kun je aftakelende bomen bestuderen? Bijna nergens: we hebben ze allemaal omgezaagd... Dat wordt dus uitwijken naar het buitenland, naar Engeland bijvoorbeeld. Daar liggen in de zuidoosthoek veel oude bomen en bossen op korte afstand van elkaar. Jeroen Heindijk 'verzamelt' ze al meer dan 15 jaar met hulp van plaatselijke deskundigen. Het gevolg is, dat hij nu excursies kan organiseren naar tientallen plekken, variërend van middeleeuwse kerkhoven tot golfbanen, van oude hakhoutbossen tot kasteeltuinen, van verwaarloosde arboreta tot jachtparken, van oerbossen tot relictten in stadscentra.

Middeleeuws kerkhof

Toen de christenen in Engeland kwamen troffen ze daar oudere godsdiensten, die onder meer heilige taxussen hadden. Ze bouwden hun kerken naast de taxus in de veronderstelling dat de 'heidenen' wel bereid zouden zijn om naar die kerk op hun eigen, heilige plek te komen*. De originele taxussen of hun opvolgers staan er soms nóg en zouden in sommige gevallen best 2000 jaar oud kunnen zijn. Meestal zijn ze hol, maar wel vol met dikke adventiefwortels. Het deert ze kennelijk niet dat ze soms stevig worden gesnoeid ten behoeve van de kerkgangers en dat hun wortels te lijden hebben van begrafenissen, want verder worden ze met rust gelaten, eeuw na eeuw na eeuw. Over deze bomen ontstaat soms de discussie of ze misschien zijn ontstaan uit meerdere bomen samen, en

daarom zo gigantisch zijn. De conclusie is echter stevast dat ze gewoon heel oud zijn.

Golfbaan

Hoewel een golfbaan niet de aangewezen plek lijkt voor het vinden van oude bomen blijken ze er wel degelijk te zijn. Ze staan op onbruikbare hellingen en gewoon tussen de strak gemaaide banen. De Engelsen zijn duidelijk minder bang voor dode takken en bomen dan wij. Vooral de enorme eiken, die je overal in het zuidoosten van Engeland ziet, kunnen op een golfbaan rustig worden bekeken. De golfers houden vriendelijk rekening met die rare Hollanders, die een bijzondere gal interessanter vinden dan een golfbal en binnen de kortste keren boven in een holle eik zitten om van dichtbij te bekijken hoe en waar een primaire tak is afgebroken om plaats te maken voor een stuk secundaire kroon (foto 1). Op deze golfbaan vonden we ook een dikke veldesdoorn (diameter ongeveer 1 m) en discussieerden we over de vraag of beuk en paardenkastanje afleggers kunnen maken. Ja dus. Je kunt je dan gaan afvragen of de boom met afleggers misschien zelf ooit is ontstaan uit een aflegger, wat interessante gesprekken over leeftijden oplevert.

Hakken en knotten

Veel van de bezochte bomen zijn eeuwenlang met rust gelaten, maar de excursie voert ook naar plekken waar de bomen juist zijn geknot of gehakt ten behoeve van veevoer, geriefhout en de leerlooierij. Inmiddels is dat gebruik alweer tientallen jaren verlaten en mogen de bomen het verder zelf uitzoeken. Dat leidt tot de meest bizarre vormen en oplossingen. We kennen het beeld van onze eigen hakhoutbossen en knotwilgen. In Engeland komt het oude beheer om cultuurhistorische redenen mondjesmaat terug, maar verder is er nauwelijks

* Dit is natuurlijk een (te) korte samenvatting van een eeuwenlange historie.

Engelsen zijn minder bang voor dode takken en bomen dan wij

foto 2 Adventiefwortels houden de boom overeind.

geld en belangstelling voor. Adventiefwortels, afleggers, volledig holle, maar levende skeletten laten zien waar bomen toe in staat zijn om te overleven (foto 2).

Een krakend oud bos

In september bezochten we een stukje oud, vrijwel onbeheerd bos op de toppen en hellingen van de Northdowns, een langgerekte kalkformatie waar van oudsher taxussen op groeien. Het bos wordt *Bluebell Hill* genoemd en doet die poëtische naam in het voorjaar eer aan met zeeën van bloeiende blauwe boshyacinten. In september is het er te donker voor veel ondergroei. Naast taxus staat er, her en der verspreid, beuk, haagbeuk, meidoorn, meelbes, moseik, wintereik, hazelaar, enz. De langzaam groeiende taxussen zijn er klein (we hebben elders ook grote gezien in bosverband), maar sommige van de loofbomen zijn, gezien de omstandigheden, verrassend groot. Hun leeftijd is moeilijk te schatten. Tijdens de grote storm van 1987 zijn veel bomen omgewaaid en blijven liggen. Daardoor is nu nog goed zichtbaar dat de teeltlaag plaatselijk hooguit 15 cm dik is en grotendeels bestaat uit boomwortels; daaronder zit de kalk (foto 3).

De dikste beuk

In een vochtig oud jachtbos vol adelaarsvarens en stekelige wilde appels, waar een enorme populatie damherten zorgt dat verjonging geen kans krijgt, staat onder meer de (voor mij) dikste beuk ooit, zeer gehavend door storm, schimmels en ouderdom, maar springlevend. Na tientallen jaren rust, waarin bomen konden omvallen en verder groeien (foto 4), heeft de beheerder nu kennelijk besloten dat er iets moet gebeuren. We zien met angst en beven dat al diverse solitaire reuzen zijn vrijgesteld middels rigoureuze kaalslag. Nu maar hopen dat andere 'bekenden', zoals een volledig vergroeide eik-en-taxus, aan de aandacht zullen ontsnappen, want deze ingreep verandert het microklimaat wel heel heftig.

De dikste eik

Het klapstuk van de reis is meestal een gigantische eik, die van zijn secundaire kroon een wat kleiner, maar gaaf geheel heeft weten te maken (foto 5). Dat hij volledig hol is en vol zit met biefstukzwam en andere schimmels lijkt eerder gunstig dan gevaarlijk. Zijn leeftijd is een voortdurende bron van discussie. 1500? 500? Alles lijkt mogelijk...

foto 3 Uitgespoelde wortels van omgevallen taxussen.

foto 4 Omgevallen en weer doorgegroeid.

Praktische informatie

De reizen duren gewoonlijk vijf dagen. Op dag 1 's ochtends vroeg van huis, op dag 5 's avonds laat weer thuis. Er wordt gereisd met een minibusje (9 personen, inclusief de chauffeur / reisleader). In september bracht een extra personenauto het aantal deelnemers op 14.

Tijdens de reis in mei werd er geslapen en ontbeten in een

Mongoolse tent, een GER. Diner in een pub. In september slapen en aten we in een middeleeuws klooster. De lunch is altijd een picknick onderweg.

De totale kosten zijn in beide gevallen ongeveer € 700.

De data voor volgend jaar worden binnenkort bekendgemaakt op www.bostochten.nl.

foto 5 Een echte veteraan met grotendeels secundaire kroon.

foto 6 Zwammenonderzoek aan eik met 12,50 m stamomtrek.

1. Houtkunstwerk op het plein voor het congrescentrum

2. Paardenkastanje voor het congrescentrum, met bekende constructie voor de stabiliteit.

Europees

Van 16 tot en met 18 juni werd in Turijn het tweejaarlijkse Europese ISA-congres gehouden. Els Couenberg doet verslag van een congres vol veelzijdige en afwisselende lezingen, in een boomvriendelijke stad.

ELS COUENBERG, NATURA INGENIUM

Toen ik in Turijn aankwam, bleek buiten mij nog een redelijke delegatie Nederlanders aanwezig. Ik noem hier onder andere Marc Meijer, Huib Sneep, Henk Werner, Pieter-Jan de Winter, Thale Roosien, Harold Schoenmakers en Remco Valk. Het congres besloeg tweeënhalve dag: één middag opening met algemene verhalen, en twee dagen met drie parallelsessies. Dat werd dus kiezen! En dat betekende bovendien dat ik waarschijnlijk interessante lezingen heb gemist... De voertalen van het congres waren Engels en Italiaans, met simultaanvertaling in beide talen. Omdat de meeste sprekers en bezoekers Italianen waren, betekende dit veel verhalen in het Italiaans. Door de simultaanvertaling waren ze voor niet-Italianen wel te volgen, maar af en toe raakten in de vertaling de finesses wel verloren.

Houtsculpturen

De stad Turijn, die met 900.000 inwoners iets groter is dan Amsterdam, had erg veel moeite besteed aan het congres. Dat kwam onder andere tot uiting in houtsculpturen die op subtiële wijze het congresgebouw sierden. Ook het openbare plein voor het congresgebouw was versierd met een aantal houtkunstwerken, waarvan mij de *Cyclus van de natuur in de stad* erg aansprak. Op dit plein stond tevens een publiekstentoonstelling over de monumentale bomen van de Piemonte, de regio in Noordwest-Italië waarvan Turijn de

ISA-congres in Turijn

hoofdstad is. Omdat Turijn ook nog erg zijn best doet voor de bomen (er was 2,3 miljoen euro beschikbaar voor drie jaar boomzorg), beloofde de EAC Turijn in 2008 met de titel *European City of the Trees*. Bij de ingang van het congrescentrum stond overigens een paardenkastanje, in een constructie die veel weg had van de constructie rond de Anne Frankboom (foto 2).

De verhalen zelf waren erg veelzijdig en afwisselend. Ik licht er drie toe, die er mijns inziens echt uitsprongen.

Probeer maar eens een orkaan te simuleren

De invloed van snoei op de windbelasting van bomen

Edward F. Gilman, Universiteit van Florida (VS)

Professor Gilman is altijd goed voor originele onderzoeken, waarvan hij de resultaten op spraakmakende wijze weet te brengen. Omdat ze in Florida nogal eens een orkaan langs zien komen, is onderzoek naar windbelasting er erg belangrijk. Maar probeer maar eens een orkaan te simuleren! Dr. Gilman organiseerde een hele batterij vliegtuigmotoren, zette die boven elkaar en op een vaste afstand van een boom (foto 3), zette de helse contraptie aan en mat de hellingshoek die de boom maakte vóór en na snoei (foto 4). Hiermee kon hij aantonen dat reductiesnoei (innemen van de kroon) gigantisch effect had op de afname van de windbelasting, terwijl andere vormen van snoei niet of nauwelijks effect hadden. Hij liet in zijn presentatie ook filmpjes van de proeven zien, en het was geweldig om die bomen zo te zien buigen. Het artikel is gepubliceerd in *Arboriculture and Urban Forestry*; voor foto's en een kort overzicht, zie <http://hort.ufl.edu/woody>.

3. Opstelling van de stormproef in Florida, rechts voor een boom die wordt getest.

4. Boom onder stormbelasting met meetinstrumenten op de stam.

Foto's Edward F. Gilman, Professor, Environmental Horticulture Department, IFAS, University of Florida.

Zo'n boom gun je toch een beter leven!

- 1 Boomspiegel grasvrij maken
- 2 Mulchlaag aanbrengen
- 3 Wortelzone injecteren met PHC injectable, of PHC Vertimulch aanbrengen in boorgaten

Boomverzorging gaat verder dan snoeien. Ondergrondse zorg is even belangrijk.

Meer weten?
www.planthealthcare.eu
Natuurlijk beter

NIEUW !

ERGO SCHNITT SNOEIZAGEN

NIEUW !

MEINDL

COMBAT WERKSCHOEN S3

HITCH CLIMBER

NIEUW !

NIEUW !

TREEMOTION KLIMGORDEL

NIEUW !

MEINDL

AIRSTREAM ZAAGSCHOEN

NIEUW !

RAICHL KLIMSCHOEN

NIEUW !

REVOLVER

NIEUW !

YALE SCHORCH KLIMLIJN

info@safetygreen.nl www.safetygreen.nl
tel: 024-3977583 fax: 024-3976741

Interpretatie van tomograafgegevens

Frank Rinn, RINNTECH

Frank Rinn liet aan de hand van duidelijke plaatjes zien dat interpretatie van gegevens van een tomograaf als de Picus, exacter lijkt dan het is. Dit verhaal kwam vlak na de themadag over de Anne Frankboom en was voor de Nederlandse delegatie dan ook zeer actueel. Dr. Rinn kwam met de volgende argumenten:

Allereerst is de tomograaf net als de impulshamer gebaseerd op de afstand die geluidsgolven afleggen tussen twee punten in een boom. Dit geeft de formule $F = v \times t$. Hiervan is F de sterkte die je wilt weten, en v de snelheid van de geluidsgolven. t = de tijd die de geluidsgolven er over doen, en deze meet je. Je weet dus $t = F/v$. De verhouding F/v kun je wiskundig niet oplossen, omdat je maar met één vergelijking werkt. Dat wordt dus interpreteren, of in zijn woorden: voodoo.

De interpretatie gebruikt het gegeven dat de snelheid van geluidstransport bepaald wordt door de anatomie van het hout. Maar per lijn meet je maar één snelheid. Het is onbekend of de snelheid laag is omdat al het hout deels rot is, of omdat er een holle plek is terwijl de rest van het hout goed is. Bij gebruik van 12 sensors meet je 144 waarden, waarbij alleen de 'hout is goed'-waarden een hard gegeven opleveren. Dat zijn vaak waarden aan de buitenkant van de boom.

De tomograaf is weliswaar een ongelooflijk stuk preciezer dan zijn voorgangers, maar hoe het precies is in het centrum van de boom, waar de rot vaak zit, blijft giswerk. Het is wel belangrijk om dat onder ogen te zien. De onzekerheid van de berekende waarden loopt in het centrum van de boom daarom op tot wel 30%! Dat geldt dus ook voor de pixels van het plaatje dat uit de computer

rolt, omdat dat nooit preciezer kan zijn dan die berekende waarden. Vooral bij scheuren, barsten en putten in het hout en schorsinggroeisels is de berekende waarde fors slechter dan de werkelijke houtkwaliteit.

Ook met het gebruik van kleur in de plaatjes moet worden uitgekeken: bij gebruik van een plaatje dat is uitgevoerd in gele en rode tinten, wordt een boom eerder afgekeurd dan bij gebruik van precies hetzelfde plaatje in groene en blauwe tinten.

Plantvak voor bomen als bergbezinkbassin

James Urban, FASLA

Dat gedreven landschapsarchitecten tot onverwachte oplossingen kunnen komen, bewees James Urban. Hij borduurde voort op het idee van de *Cornell Structural Soils*, die voor 80% bestaan uit stenen en daarom veel ruimte nodig hebben. In de VS komen nogal eens perioden voor met watertekort, afgewisseld door zware buien. Regenwaterriolen zoals hier zijn daar pas in opkomst en dus niet overal aanwezig. James besloot dit op te lossen door plantvak en bergbezinkbassin te combineren, een even simpel als geniaal idee. Door het uitsparen van een regenwaterriool wordt het aanleggen van een groot plantvak meteen een kostenbesparing, in plaats van een kostenpost.

En verder...

Verder waren er nog lezingen over ziekten en plagen, over boomtaxaties, over het verjongen van lanen (liefst per drie bomen of meer), over veiligheid bij klimmen. En in de omringende straatjes was het 's avonds goed eten en drinken, en af en toe mede-Europeanen troosten bij verlies van hun voetbalteam. Ik heb een goed congres gehad. ■

Foto: Els Couenberg

5. Vooraan 'De cyclus van de natuur in de stad', achteraan de tentoonstelling over monumentale bomen.

Foto's Jitze Kopinga

Het 'wintergroene' uiterlijk van een met klimop bezette boom in het Volewijkspark.

Klimop 1

Dit artikel is het eerste in een serie van drie over de toepassing en het beheer van klimop. Het is gebaseerd op het rapport *Klimop in het stedelijk groen*, dat schrijver dezes opstelde op verzoek van stadsdeel Amsterdam-Noord. Dit eerste deel gaat over het nut en de schadelijkheid van klimop en de biologische kenmerken.

Er zijn ruimtelijke inrichtingsplannen in ontwikkeling om het Florapark en het Volewijkspark in Amsterdam-Noord (nieuwe naam: Noorderpark) aaneen te schakelen en te herstructureren. De plantvakken bestaan momenteel uit bomen met een onderbeplanting van struiken en (een- en meerjarige) kruidenvegetaties, maar worden omgevormd. Men mikt op een vrij grootschalige toepassing van klimop, die in de plaats moet gaan komen van de bestaande onderbegroeiing onder de opgaande bomen. De klimop moet tevens de bomen gaan beklimmen, waardoor het groene karakter van het park een extra dimensie krijgt. Maar hierbij is er één belangrijke vraag: in hoeverre is dit alles van invloed op het toekomstige beheer van het park? Bij de beantwoording van deze vraag moeten we eerst kijken wat klimop nu precies is, en wat de voor- en nadelen van deze klimmer zijn.

Nut en schadelijkheid

'Klimop, weldaad of last?' Onder deze titel verscheen in 1989 een publicatie van de Britse *Forestry Commission*, waarin de voor- en nadelen van klimop op een rijtje worden gezet (White & Patch, 1989). Wat opviel was dat er destijds nog maar weinig gegevens beschikbaar waren van onderzoek naar de invloed van klimop op bomen. In feite is dat tot op de dag van vandaag zo gebleven: slechts incidenteel zijn er in de loop der jaren nieuwe onderzoeksgegevens bijgekomen. Voor een aantal uitspraken over nut en schadelijkheid moet dan ook nog grotendeels worden gevaren op wat er zoal aan 'ervaringsdeskundigheid' bekend is, in de vorm van bijvoorbeeld opiniërende artikelen en ingezonden brieven in vaktijdschriften of krantenrubrieken. Tegenwoordig speelt daarnaast internet een steeds prominere rol in de informatievoorziening.

JITZE KOPINGA, ALTERRA WAGENINGEN UR

Nut en schadelijkheid

Je bent onvoorwaardelijk vóór of faliekant tegen

Twee kampen

Er blijkt dat je van twee 'kampen' kunt spreken wat betreft de waardering van klimop: je bent onvoorwaardelijk vóór of faliekant tegen. Een website als www.noivyleague.com doet al het nodige vermoeden. In het algemeen vindt men de tegenstanders van klimop in de VS. Dezelfde soort als in Europa (*Hedera helix*), behoort daar tot de categorie invasieve planten die de neiging hebben om zich als hardnekkig onkruid te ontwikkelen en andere, van nature voorkomende, planten te verdringen. In het oorspronkelijk herkomstgebied (Europa) is dat niet het geval en is de soort nog wel relatief eenvoudig onder controle te houden, indien nodig. Een van de argumenten die eigenaren van siertuinen en arboreta in de VS aanvoeren, ligt voor de hand: klimop onttrekt de baststructuur en -kleur van bomen aan het oog. Dit argument kan evengoed opgaan in Europa c.q. Nederland en heeft hier minder van doen met het invasieve gedrag van de soort.

Biologische kenmerken

Het geslacht *Hedera* behoort tot de klimopfamilie (Araliaceae). Van *Hedera* bestaan in Nederland diverse soorten, zoals de zeer algemeen voorkomende *Hedera helix* en de minder algemeen voorkomende *Hedera colchica*, *Hedera canariensi* en *Hedera hibernica* (die overigens soms ook als ondersoort van *Hedera helix* worden beschouwd). Daarnaast bestaan er van *Hedera helix* meer dan honderd cultivars, die vanwege bepaalde decoratieve eigenschappen (zoals boomvorm, bladkleur- en vorm) zijn geselecteerd voor speciale toepassing in siertuinen (Van de Laar & De Jong, 1995). Gewone klimop (*Hedera helix* L.) is een houtige, overjarige en groenblijvende klimplant en bodembedekker die van nature voorkomt in de Nederlandse bossen. Het is een van de weinige klimplanten die zowel in zijwaartse als verticale richting tot over grote afstanden kan uitgroeien. In Europa komt klimop voor op een breed scala aan loofboomsoorten, met name de eik (*Quercus robur*) en de es (*Fraxinus excelsior*). Op naaldbomen komt hij weinig voor en dan doorgaans alleen op vrijstaande bomen (en geen bomen in bosverband).

Jonge en oude ranken

Klimop onderscheidt zich van een aantal andere klimmende planten zoals de wilde (verwilderde) druif (*Vitis*), de bosrank (*Clematis*) en de kamperfoelie (*Lonicera*), vooral door het feit dat hij in de winter groen blijft. Ook onderscheidt klimop zich van veel andere planten door zijn bouwwijze. De plant kent twee typen ranken: jonge (juvenile of vegetatieve) en oudere (reproductieve of generatieve). De jonge ranken groeien snel en zorgen voor de verspreiding van de plant over beperkte afstanden. Op de oudere takken ontwikkelen zich de bloemen die het zaad vormen waarmee de plant zich over grotere afstand verspreidt. Deze reproductieve ranken ontwikkelen zich bij voldoende zonlicht als vrijstaande, rechtopstaande bloeiende ranken. De groei daarvan verloopt aanmerkelijk trager dan die van de jongere, klimmende ranken, maar gaat nog vele jaren door, totdat een stadium is bereikt dat de plant te zwaar wordt. De plant scheurt dan gedeeltelijk uiteen of de steun waarop de plant zich in de loop der tijd heeft vastgehecht, begeeft het.

Waardafhankelijk

Een andere, niet onbelangrijke eigenschap is dat klimop de neiging heeft om zich op slechts één waardplant te ontwikkelen. Als hij eenmaal een boom heeft bezet, dan

Ligging van het toekomstige Noorderpark (het voormalige Florapark plus Volewijkspark) in Amsterdam. Bron: Google Earth

advertentie

Voor meer kennis van bomen

Cursus "aan huis" vanaf 4 deelnemers

Vakcursussen Bomen en Boombeheer

CURSUS:

- VTA-boomveiligheid
- VTA-examentraining
- Boombeheer
- "Openbare ruimte"
- Snoeien laanbomen
- Boomtaxatie
- Boombeleid

Zie voor nadere informatie onze site: www.nocb.nl

GRATIS VTA-VELDGIDS!

LOCATIE: ARNHEM

Vakcursussen voor professionals

Postbus 168, 6930 AD Westervoort
Tel. 0313 - 630 688
Fax. 0313 - 633 618

N.O.C.B.
Boomtechnisch Adviesburo
register-taxateur van bomen

Voor cursusinfo en inschrijving: www.nocb.nl

Voorbeeld van een tak met een sterk verhoogd risico voor breuk door overmatige bezetting met klimop.

breidt hij zich bovengronds zelden van één boom naar een buurboom uit. Deze sterke afhankelijkheid van één waardplant blijkt ook wanneer een met klimop bezette boom omvalt en de ranken (meestal) niet meer in staat zijn om via een andere boom weer verder te klimmen (Schnitzler & Heuzé, 2006). Overigens is dit laatste ook verklaarbaar vanuit het gegeven dat de reproductieve takken niet meer in staat zijn om juveniele ranken te vormen. Daardoor kan ook de boomvorm van de klimop (in het verleden bekend als *Hedera helix* 'Arborea') die bestaat uit op onderstam veredelde reproductieve twijgen, langere tijd zonder 'terugloop' naar het juveniele stadium in stand worden gehouden (Mitchell, 1975). Door de waardafhankelijkheid van klimop komt het praktisch niet voor dat een boombeplanting in zijn geheel wordt overwoekerd; de beplanting blijft daardoor relatief toegankelijk.

Hechtwortels

De plant ontwikkelt aan de jonge scheuten hechtwortels die zich vasthechten aan objecten waar ze tegenop groeien. Ze hebben alleen een verankeringsfunctie en onttrekken geen vocht of nutriënten aan het substraat (stenen, bast van bomen) waaraan ze zijn vastgehecht. Voorziening van vocht en voedingselementen gebeurt door de gewone wortels die, als bij zovele planten, in de bodem groeien.

Klimop heeft de neiging zich op slechts één waardplant te ontwikkelen

De hechtwortels zijn alleen op de buitenzijde van de bast (schors) vastgeklemd. De top van de plant blijft altijd vrij van de bast c.q. groeit langs de bast, en niet erin. De plant is dus geen parasiet of halfparasiet, zoals de maretak (*Viscum album*).

De bloemen staan in parapluvormige schermen van ca. 3 cm breedte met tot 25 geelgroene bloempjes. Deze groeien uit tot groene bessen die bij rijp worden verkleuren naar mat inktzwart. Per bes (een steenvrucht) zijn er tot vijf zaden aanwezig. De bessen zijn giftig voor zoogdieren en vormen het giftigste deel van de plant. *Hedera* is goed schaduwverdragend en stelt geringe eisen aan de groeiplaats, maar gedijt het beste op een losse, goed vocht leverende, niet te zure bodem. Langdurige waterstagnatie wordt slecht verdragen (Schnitzler & Heuzé, 2006).

Literatuur

- Laar, H. van de & P.C. de Jong. 1995. *Naamlijst van houtige gewassen*. Proefstation voor de Boomkwekerij, Boskoop. 426 pp.
- Mitchell, A.F. 1975. *Three Forest Climbers. Ivy, Old Man's Beard and Honeysuckle*. Forest Record 102, Forestry Commission. HMSO. 23 pp.
- Schnitzler, A. & P. Heuzé. 2006. *Ivy (Hedera helix L.) dynamics in riverine forests: Effects of river regulation and forest disturbance*. Forest Ecology and Management 236: 12-17.
- White, J.E.J. & D. Patch. 1989. *Ivy – Boon or Bane?* Arboriculture Research Note 81 89 ARB, DOE Arboricultural Advisory & Information Service. 4 pp.

Duur terras

Dit artikel is door Henk Slootjes, geregistreerd boomtaxateur NVTB, geschreven namens de eigenaren, die anoniem willen blijven.

“ **E**indelijk hadden we ‘hét huis’ gevonden: een oud en statig pand aan de rand van het dorp. Helaas zonder voortuin, maar wel met een mooie en diepe achtertuin. Na het opknappen van de kamers en een forse restauratie van de keuken besloten we in het voorjaar aan de tuin te beginnen.

Vanuit het huis geven openslaande deuren toegang tot de tuin: een terras op het zuiden, gevolgd door een weids gazon met aan weerszijden struiken en vaste planten. Verder achterin – de tuin ligt hier wat lager – wordt het terrein afgesloten met een monumentale donkerbladige beuk. Een indrukwekkende boom, die waarschijnlijk is aangeplant bij de bouw van het huis in 1893. Naar zeggen zou het een ‘grensboom’ zijn: in de 18de en 19de eeuw werden deze beuken aangeplant om de grens tussen landgoederen te markeren.

**HENK SLOOTJES,
HENK SLOOTJES BOOM-
VERZORGING**

In de zomer kregen we het idee om onder de koele boom een terras te maken, omgeven door een fleurige border. De plaatselijke hovenier had weinig tijd, maar beloofde het plan toch uit te voeren. Eerst moest het lager gelegen deel rondom de boom opgehoogd worden om aan te sluiten op het bestaande niveau van de tuin. Daarna werd het terras rondom de stam aangelegd; een mooie brede baan van enkele meters breed. Tot aan de uiteinden van de takken werden schaduwminnende struiken geplant.

Bouwlamp en verlengsnoeren

Na de aanplant hebben we het terras samen met enkele goede vrienden ‘ingewijd’. Een van hen kwam op het idee de boom in de spotlights te zetten. Met een bouwlamp en wat verlengsnoeren bekeken we wat het effect zou zijn. Werkelijk te gek. Inmiddels hadden we een vaste kabel laten leggen, aangesloten op een timer. We waren natuurlijk erg benieuwd naar het licht-effect bij een vol bladerdek.

Helaas is het zover nooit gekomen. Toen het blad er goed en wel aan zat viel het er na de langste dag even zo snel weer af. Wat nu? De hovenier probeerde ons gerust te stellen. ‘De boom heeft het even moeilijk en loopt volgend jaar beslist weer uit.’ Ik had er geen goed gevoel bij en belde de gemeente om advies. ‘We sturen zo snel mogelijk iemand langs. Weet u eigenlijk dat uw boom op onze lijst staat van beschermde monumentale bomen?’

**Volgens de boom-
deskundige was
de boom ten dode
opgeschreven**

Foto's Henk Slootjes

In de zomer wilden we onder de koele boom een terras maken

'Illegale kap'

Enkele dagen later kwam de boomdeskundige van de gemeente. Hij vertelde dat de boom ten dode opgeschreven was. Verschrikkelijk... Bovendien kunnen we binnenkort een proces-verbaal verwachten voor het 'illegaal kappen' van de boom. De gemeente kan bij 'illegale kap' een boete opleggen die gelijk is aan de getaxeerde waarde van de geveld boom. Maar ik ga toch geen terras aanleggen en mijn boom verlichten om hem daarna te kunnen omhakken? Nee, dat begreep de man van de gemeente wel, maar er zijn handelingen verricht die de dood van de boom tot gevolg hebben gehad en daarvoor moet een kapvergunning aangevraagd zijn. Ten einde raad neem ik contact op met een boomadviseur in de regio. Die weet meteen wat er aan de hand is. Hij heeft de boom al gezien, kent de bewuste hovenier, eigenlijk hoef ik hem niets te vertellen. Als de uiterst bekwame boomdeskundige komt kijken maakt hij duidelijk dat onder de kroon van een boom nooit grondverzet mag plaatsvinden. Onze beuk blijkt van de meest gevoelige en kwetsbare soort te zijn. Bovendien is de boom een geïnteresseerde variant, van-

waar de diepdonkere bladeren. Deze informatie had de hovenier mij zonder meer moeten geven. Hij had moeten waarschuwen voor de gevolgen van de aanleg van een terras met borders onder de boom. De boomdeskundige adviseert me de hovenier aansprakelijk te stellen voor het verlies van de boom en alle hieruit voortvloeiende kosten.

Boete

Wat gaat er allemaal op ons afkomen? Eerst hebben we voor veel geld een terras en verlichting aan laten leggen, straks moeten we betalen voor het vellen en afvoeren van de boom en wie weet krijgen we ook een boete van minimaal € 10.000. Hadden we 'hét huis' en die hovenier maar nooit gevonden, denk ik nu. //

Epiloog

Als commissielid van de werkgroep Monumentale Bomen in de Hof van Twente heeft Henk Slootjes deze 'illegale kap' gemeld bij de afdeling Groen. Men heeft hem toegezegd dat hij van het vervolg op de hoogte wordt gehouden. Tot dusver is het echter angstwekkend stil gebleven...

Van oude klimmers en de dingen die voorbijgaan

Timewarp naar het Barbiewerpen

Wij gaan een experiment uitvoeren. Stel je voor, je bent 4 jaar en je weet al dat je boswachter wilt worden. Wat later ben je 16, en nu weet je écht wat je wilt worden. Het boswachterswerk zie je niet zitten en je komt er ineens achter dat er ook knapen rondlopen die zich boomchirurg noemen. Wauw... Klimmen, werken met de motorzaag en door heeeeel het land rijden om de mooiste bomen die er zijn te verzorgen. Ja, je bent 16 en wordt boomchirurg. O ja, dat experiment. Doe nu allemaal eens even de ogen stijf dicht. Zo stijf dat ze er pijn van gaan doen. Er flitsen allemaal beelden voorbij. Grote bomen, mooie uitzichten en akelige momenten passeren de revue, en ineens zit je als een van de jongsten van het stel rond een kampvuur in Malle.

Bellen Belgisch bier

Erwin Vermuyten heeft samen met een heel grote groep van de Belgische boomverzorgersvereniging een veteranen klimweekend georganiseerd in de buurt van Malle. Om deel te mogen nemen aan deze wedstrijd moest je voldoen aan één voorwaarde: je moest minimaal 40 jaar zijn. Dat de tijd snel gaat dat wist ik wel, maar dat je ineens 42 jaar bent en dan gezien wordt als een veteraan, dat was nooit bij

mij opgekomen.

Vanuit Nederland reisden Frans Baltussen en ik op vrijdag af om alvast in de stemming te komen en om onze gezamenlijke tactiek te bespreken. Ach, je weet hoe het gaat bij een prachtig kampvuur met een paar bellen Belgische bieren achter de kiezen. Het bier was heerlijk en het werd gezelliger en gezelliger. Na lang delibereren waren wij er uit. Voor ons geen Masters' Challenge op zondag, want anders zou de zaterdagavond door ons vroegtijdig afgebroken moeten worden om zondag fris als een hoentje klaar te staan om te 'pieken'.

Barbies en Rescue Jane

Het liep allemaal huiveringwekkend anders dan gepland. Frans gooide op zaterdag tijdens de Throwline de sterren van de hemel en wij lieten een Workclimb en Rescue zien waarop wij veel te veel punten pakten. Dat wij op deze onderdelen zo goed scoorden kwam waarschijnlijk doordat aan het einde van de Workclimb een lekkere bel bier op ons stond te wachten (die wij zelf in de boom moesten inschenken en laten afzakken). Of was het misschien omdat de werpklosjes waren vervangen door Barbies, of was het doordat de Rescue Jane dit keer wel erg licht was. Wij kregen het na die acties zwaar...

**DE ONBEKENE
VETERAAN**
HIERNA VERDER
TE NOEMEN 'IK'

De werpklosjes waren vervangen door Barbies

heel erg zwaar. Tot diep in de nacht werden wij allemaal in het ongewisse gehouden, tot we uiteindelijk met een flink stuk in de kraag te horen kregen dat wij beiden óók de Masters' 'mochten' klimmen.

Pensioengerechtigde leeftijd

Die zondag stonden Jan Faas, Paul Gourgue, Yves de Roder, Frans en ik dus klaar om te mogen klimmen. Zoals het een goed kampioenschap betaamt mochten de beste deelnemers als eerste kiezen wanneer zij gingen klimmen. Ik was van de Masters' klimmers de jodokus met de minste punten tijdens de voorronden en 'mocht' dus als eerste gaan klimmen. Het was een mooie grote eik met natuurlijk... een ladder ernaast. 'Eieren voor mijn geld', dacht ik, dus op de ladder omhoog en de rest ouderwets verder 'stumperen'. Het was een leuke klim met wederom het Barbiewerpen als één van de hoogtepunten. Van ons stel was het alleen Jan die modern omhoog dacht te gaan. Vol enthousiasme begon hij te werpen om een mooi topanker te maken, maar na de zoveelste vruchteloze poging ging ook hij maar met de ouderwetse, altijd zekere 'laddermethode' naar boven.

Wat een zaligheid is het om te zien dat een klimmer als Jan nog steeds prima in staat is om zijn ding te doen in de boom... en dat terwijl hij op een haar na op de pensioengerechtigde leeftijd zit. Deze aanblik gaf Yves en mij als jonge honden toch weer een oppepper om het nog even dertig jaar vol te houden.

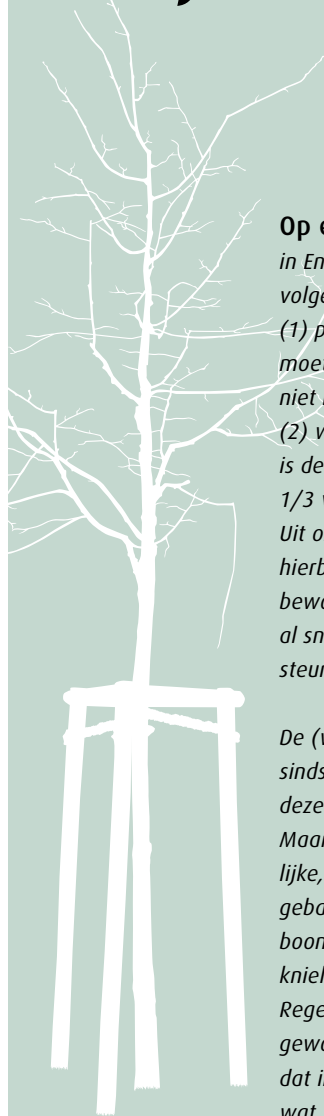
Tijdens de prijsuitreiking kwam Yves als winnaar van de wedstrijd uit de bus. Voor ons allemaal als deelnemers is iedereen van de organisatie een winnaar. Onze Belgische vrienden hebben alles uit de kast getrokken om er een weekend van te maken waarop wij als 'veteranen' weer jaren kunnen teren.

Van 't vat

JITZE KOPINGA

Is een korte boompaal altijd ideaal?

Op een boomverzorgingscongres in Engeland in 1985 hoorde ik ooit de volgende aanbevelingen:

(1) plantmateriaal zou eigenlijk zo klein moeten zijn dat een boompaal helemaal niet nodig is, en

(2) wanneer bomen langer zijn (> 2 m) is de ideale lengte van de boompaal ca. 1/3 van de lengte van de boom.

Uit onderzoek was gebleken dat bomen hierbij de meest ideale stamvorm en beworteling ontwikkelen, waardoor ze al snel niet meer afhankelijk zijn van de steun van de boompaal.

De (wetenschappelijke) inzichten zijn sindsdien niet zo veel veranderd en deze aanbevelingen gelden nog steeds. Maar ooit is in Nederland de opmerkelijke, en mijns inziens niet op onderzoek gebaseerde, opvatting ontstaan dat een boompaal niet hoger hoeft te zijn dan kniehoog, ongeacht de boomhoogte. Regelmatig zie je voorbeelden dat dit gewoonweg niet kan. Het plantmateriaal dat in Nederland wordt gebruikt is soms wat 'slap' en heeft een dikte-lengte-verhouding die noopt om de boom hoger aan te binden. Hij staat anders in korte tijd zo krom als een hoepel en kan zelfs afbreken. In zo'n geval behoeft het geen toelichting dat een korte boompaal niet altijd ideaal is en dat het goed is om je gezonde verstand en 'feeling' te blijven gebruiken.

Boombioloog Jitze Kopinga van Alterra in Wageningen geeft in elk nummer van Bomen antwoord op een boombiologische vraag. Heb je een vraag? Mail deze aan de redactie: hans.kaljee@planet.nl

vereniging
van hoveniers en
groenvoorzieners

Nieuws van de

Tijdens de afgelopen ledenbijeenkomst van de VHG vakgroep Boomverzorging was er veel belangwekkend nieuws te melden. Dit varieerde van het gebruik van nieuwe logo's, het opstellen van handboeken tot de invoering van de nieuwe Wet informatie-uitwisseling ondergrondse netten en de gevolgen daarvan.

Herziening handboek ETW

De EAC (*European Arboricultural Council*) werkt op dit moment aan de herziening van het handboek *European Treeworker*. Op dit moment zijn er 18 landen lid van de EAC. Vanuit Nederland is Harold Schoenmakers de vertegenwoordiger. Hij is, als voorzitter van de werkgroep, nauw betrokken bij de herziening van het handboek. De verwachting is dat het handboek halverwege 2009 in concept klaar zal zijn. Naast een Engelse versie komt er een aantal vertalingen, waaronder zeker ook een Nederlandse. Het idee is om via een inlegvel per land specifieke zaken eruit te lichten. In de Nederlandse versie kunnen bijvoorbeeld de regels toegespitst worden op de Nederlandse wetgeving. Zodra het handboek voor de *Treeworker* klaar is, zal de EAC ook een handboek voor de *European Tree Technician* ontwikkelen.

MARC CUSTERS, VHG

Cursussen

Pim de Jonge (IPC) lichtte tijdens de VHG-ledenbijeenkomst de Wet informatie-uitwisseling ondergrondse netten uitvoerig toe. Het IPC organiseert voor medewerkers van boomverzorgers korte cursussen in het kader van de nieuwe wetgeving. In een aantal praktijksituaties wordt uitgewerkt hoe de wet toe te passen. Voor meer informatie, zie de website van het IPC: www.ipcgroen.nl

WION: meer verantwoordelijkheid bij de boomverzorgers

Vanaf 1 juli 2008 is de Wet informatie-uitwisseling ondergrondse netten (WION), ofwel de 'Grondroedersregeling', van kracht. Deze wet legt meer verantwoordelijkheid bij de boomverzorgers en kan de kosten aanzienlijk verhogen. Dit was een van de belangrijkste conclusies tijdens de ledenbijeenkomst. De WION is een kaderwet waarin niet meer is geregeld dan strikt noodzakelijk. Een verdere invulling hieraan geeft de richtlijn 'Graafschade voorkomen aan kabels en leidingen' van het CROW. Deze beschrijft hoe zorgvuldig er gegraven moet worden en brengt ook het gehele proces in beeld, dus vanaf het eerste initiatief tot en met het dichtgooien van de sleuf. De richtlijn is door betrokken partijen opgesteld en beschrijft de verantwoordelijkheden voor zowel de beheerder, de opdrachtgever als de boomverzorgers (grondroerder).

Graafmeldingen via Kadaster

De boomverzorgers zijn verplicht de eventuele graafwerkzaamheden vooraf te melden. Graafwerkzaamheden zijn alle handelingen die mechanisch uitgevoerd worden. Ook het uitbagieren en uitmaaien van sloten vallen hieronder. In de wet is niet beschreven hoe diep die handelingen gaan. Graafmeldingen konden tot voor kort via KLIC-online gedaan worden. Sinds 9 oktober jongstleden moeten ze echter via het Kadaster (www.kadaster.nl/klic) verlopen, en niet meer via de KLIC. De meldingen moeten

ledenbijeenkomst

minimaal 3 dagen en maximaal 20 dagen voor aanvang van de werkzaamheden gedaan worden. De kosten zijn € 24 per melding en kunnen daarmee in projecten behoorlijk oplopen.

Proefsleuven

De boomverzorgers zijn verplicht onderzoek te doen naar de precieze ligging van de leidingen op de graaflocatie. Voor de zogenaamde proefsleuven zijn richtlijnen opgesteld. De lengte van de proefsleuf bedraagt in beginsel 1,00 m ter weerszijden van de theoretische ligging. Als de kabel of leiding echter theoretisch in een strook van 1,50 m naast de insteek van het graafprofiel is gelegen, strekt de proefsleuf zich niet uit tot buiten die strook en bedraagt de lengte in de richting van het graafprofiel 1,50 m, ook als de proefsleuf daardoor tot in het graafprofiel reikt. De diepte van de proefsleuf is niet meer dan 0,25 m onder de bodem van het graafprofiel, met een maximum van 1,50 m.

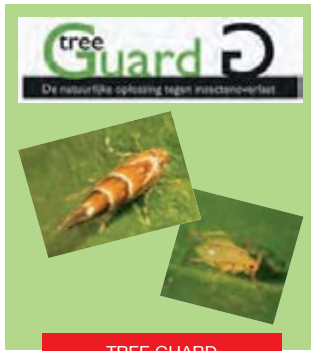
De boomverzorgers zijn er ook verantwoordelijk voor dat de ontvangen gebiedsinformatie op de graaflocatie aanwezig is en dat er ter plekke gewerkt wordt met vakkundig personeel. Het is belangrijk om afwijkingen en schades te melden. Dit geldt met name wanneer het gaat om beschadigingen die geen economische of maatschappelijke gevolgen hebben. Beheerders zijn in de meeste situaties wel bereid deze gratis te repareren. Ligt de leiding alweer onder de grond of komt men er op een later moment achter dat er schade is, dan zijn de kosten voor rekening van de grondroerder.

Nieuwe logo's

Op de ledenbijeenkomst presenteerde Harold Schoenmakers ook het nieuwe logo van de EAC. In dezelfde stijl zijn er tevens logo's ontwikkeld voor de *European Treeworker* en de *European Tree Technician*. Binnenkort zijn de logo's beschikbaar, onder meer in de vorm van bijvoorbeeld stickers en dergelijke. ■

DE NATUURLIJKE OPLOSSING TEGEN INSECTENOVERLAST

TREE GUARD

- Verjaagt insecten
- Overall toepasbaar
- Natuurlijk product
- Biologisch afbreekbaar

INSECTENOVERLAST

- Opname via wortel
- Werking via sapstroom
- Toediening door boor- of spuitgaten in de grond

VERPAKKING 1 OF 5 LITER

NIEUW! GRANULAAT

GRANULAAT

- VLOEIBAAR
- Organische meststof
  - N+P+K 8+3+4
  - Bevat ook sporenelementen

- GRANULAAT
- Langdurige werking
  - Dosering: 1 kg per 5cm stamdoorsnede

Bezoek ook onze website: www.poelbosbouw.nl

ITS - International Tree Service bv
Amersfoortseweg 205
3888 NM Nieuw Milligen (Apeldoorn)

Telefoon: 0577-456561
Fax: 0577-456532
GSM: 06-53491303
E-mail: its@poelbosbouw.nl

TECHNIEK IN GROEN

STIHL

STIHL DEALER

- Kettingzagen
- Bosmaaiers
- Bladblazers
- Onderhoud/reparatie
- Keuringen

KLIMLIJNEN

KLIMMATERIALEN

- Klimgordels
- Klimlijnen
- Karabiners
- Afvangmaterialen
- Keuringen

ZAAGKLEDING

KLEDING

- Zaagkleding
- Helly Hansen kleding
- Werk-/zaagschoenen
- Werkkleding
- Reflectiekleding

SHOWROOM

DIVERSEN

- Viking maaiers
- Handgereedschap
- Afzettingmaterialen
- Onderdelen

POEL BOSBOUWARTIKELEN LEVERT:

poel
BOSBOUWARTIKELEN

Bezoek ook onze website: www.poelbosbouw.nl

Poel Bosbouwartikelen bv
Amersfoortseweg 205
3888 NM Nieuw Milligen (Apeldoorn)

Telefoon: 0577-456561
Fax: 0577-456532
E-mail: verkoop@poelbosbouw.nl

zaterdag 13 december

Sessie 1: Groenkeur

Sessie 2: Gebruik onderzoeksapparatuur handig of onverstandig?

Camiel Versluis van Groenkeur (www.groenkeur.nl) houdt een sessie over deze organisatie. Wat doet Groenkeur en wat is de meerwaarde van certificering? Ook certificering zelf passeert de revue en vragen staat vrij.

Vervolgens houdt Frank Rinn (www.rinntech.com) een lezing over het gebruik van onderzoeksapparatuur. Wat zijn de randvoorwaarden om apparatuur in te zetten? Welke conclusies mag je wel of beslist niet nemen op basis van je meetresultaten? De lezing wordt in het Engels gehouden.

De dagleiding is in handen van de heer Joris Voeten van BTL Bomendienst. Hij zal zowel de discussie leiden als – waar nodig - voor de vertaling zorgen.

Inschrijven gaat via de website van de KPB: www.kpb-isa.nl

Locatie: IPC de Groene Ruimte, Schaarsbergen

Kosten: € 10 per persoon

Aanvang: 13.00 uur

Meer informatie: www.kpb-isa.nl

zaterdag 14 februari 2009

Trekproef

Drie bedrijven die de trekproef uitvoeren, Boom KCB, Cobra Boomadvies en Groenadvies Amsterdam, geven uitleg over deze meetmethode. Elk van de drie geeft zijn specifieke kijk op de methode. Uiteraard zal ook in de praktijk aan een boom worden getrokken.

Locatie: IPC de Groene Ruimte, Schaarsbergen

Kosten: € 10 per persoon

Aanvang: 13.00 uur

Meer informatie: www.kpb-isa.nl

zaterdag 7 en zondag 8 maart 2009

Houd een van deze dagen vrij in je agenda als je van monumentale bomen houdt. Zeker wanneer je een voorstander bent van actief behoud en bewust beheer. Meer details kun je tegen die tijd vinden op de website van de KPB.

Locatie: Groendomein Het Wasven, Eindhoven

Oproep

Ben je enthousiast geraakt door de artikelen in Bomen? Misschien wil je zelf wel een artikel schrijven, of heb je een leuk nieuwsbericht of een foto van een bijzondere boom. Alle bijdragen zijn van harte welkom!

Stuur een mail naar

bomen@tekstsupport.nl t.a.v. Frank van Driel

dan neemt de redactie contact met je op.

Vermeld liefst ook je telefoonnummer in je mailtje.

N.B. De redactie beoordeelt of het aangeboden materiaal voldoet aan de voorwaarden voor plaatsing.

Nieuwe lichten ETW'ers en ETT'ers

Sinds dit najaar is ons land weer 50 *European Treeworkers* en 10 *European Tree Technicians* rijker. Bij beide examens valt op dat slechts 50% van de kandidaten de eerste keer succesvol is. Bij de herkansing ligt het slagingspercentage een stuk hoger. De recidivisten hoeven zich dan slechts te concentreren op de niet gehaalde onderdelen. Toch waren de slagingspercentages onder de herkansers dit najaar lager dan gebruikelijk.

Voor meer informatie over de examenonderdelen en de actuele overzichten van de gediplomeerde ETW'ers en ETT'ers, zie de site van *The European Arboricultural Council*: www.eac-arboriculture.com

Boom als batterij bewaakt bosbrand

Onderzoekers van het Amerikaanse *Massachusetts Institute of Technology* (MIT) werken aan een sensornetwerk op elektrische energie uit levende bomen. Ze hebben ontdekt dat bomen kleine hoeveelheden elektriciteit produceren door een verschil in pH tussen de boom en de bodem waarin deze groeit. Ze willen nu sensoren inzetten die worden gevoed met deze supergroene stroom, om vroegtijdig bosbranden te ontdekken. Bomen leveren genoeg stroom om een sensor vier keer per uur draadloos gegevens te laten zenden met informatie over de lokale temperatuur en vochtigheidsgraad. Bij brand veranderen temperatuur en vochtigheid in korte tijd sterk, en geven de sensoren een waarschuwing. Momenteel houdt de *U.S. Forest Service* (mogelijke) branden vooral in de gaten met een beperkt aantal, dure weerstations.

Bron: www.boombastik.nl

Eerste olijfgaard van Nederland

Wijnhoeve De Veluwe in Otterlo begint als eerste in Nederland een olijfgaard, die wordt aangelegd op een nieuw te realiseren minicamping. De bomen komen uit de Spaanse Pyreneeën en het bedrijf kocht ze via een bedrijf in de polder. Er worden in totaal achttien bomen geplant, waarvan de grootste 800 jaar oud is. Daarnaast zijn er drie 700 jaar oude olijfbomen, en de rest is tussen de 100 en 150 jaar. De eventuele olijven die geoogst worden, wil eigenares Nanny Schut gebruiken bij de wijnproeverijen. Het klimaat in Nederland is geen probleem voor de bomen. De enige voorwaarde is dat de winter meer dan tien zonnige dagen moet hebben. De bomen kunnen tegen de vrieskou, maar bij meer dan twee weken vorst moeten ze worden ingepakt. De wijnhoeve hoopt volgend jaar april open te gaan met de minicamping.

Bron: www.edestad.nl, www.wijnhoevedeveluwe.nl

Boekbespreking

Iep of Olm, karakterboom van de Lage Landen Hans M. Heybroek e.a.

Tot zo'n eeuw geleden waren iepen beeldbepalend in de Nederlandse en Vlaamse kustprovincies, in het open landschap en in stad en dorp. Door het oprukken van de iepenziekte werden veel bomen gekapt. *Iep of Olm* vertelt het verhaal van deze markante bomen in het licht van 7500 jaar Europese cultuurgeschiedenis. Het boek gaat over een eeuw 'Hollandse' iepenziekte, over soorten en variëteiten, aard en gebruik, bijzondere iepen in Nederland en Vlaanderen en iepen in hun ecosysteem. Aan bod komen ook de terugkeer van de iep in het Hollandse landschap en praktische aspecten van beheer en aanplant. Een aanrader voor bomenliefhebbers en -professionals, stadsecologen, kwekers en voor iedereen met interesse in historie.

Iep of Olm bestaat uit 264 bladzijden en is rijk geïllustreerd met foto's, kaartjes en tekeningen.

KPB-leden profiteren nu van een **tijdelijke voorintekenactie** (geen € 29,95 maar € 26,95, inclusief verzendkosten). Stuur een mail aan de KNNV Uitgeverij, info@knnvuitgeverij.nl. Vermeld je naam, adres, postcode, woonplaats en dat je lid bent van de KPB.

Het boek verschijnt begin januari 2009. (Deze actie geldt tot 15 december.)

De nieuwe generatie in de professionele klasse.

Deze doen alleen het bos sidderen.

Met hun innovatieve antivibratiesysteem wordt het werken met de nieuwe **STIHL MS 441** nog gemakkelijker. De intelligente combinatie van AV-handgreepsysteem, schokgedempte carburateurophanging en trillingsarme, speciale zaagketting garandeert altijd een bediening die weinig kracht vraagt. En de MS 441 heeft nog meer te bieden.

Bijvoorbeeld een nieuwe motortechnologie. Met duidelijk meer vermogen bij een merkbaar lager brandstofverbruik. Of het bijzonder onderhoudsarme filterconcept met vooraf-scheiding. Bij voorkeur probeert u de nieuwe generatie in de professionele klasse zelf eens uit - bij uw STIHL dealer. Zijn adres vindt u via internet onder www.stihl.nl of u belt naar 030-241 04 60.